

بررسی تطبیقی

فلسفه دموکراسی و مردم سالاری دینی

نویسنده:

محمد شمس الدین دیبانی

عضویت علمی دانشگاه علوم پزشکی مشهد

ویراستار علمی

حجت الاسلام دکتر اسماعیل دارابکلایی

- سرشناسه : دیان محمد شمس الدین، ۱۳۴۷ -
- عنوان و نام پدیدآور : بررسی تبیینی مسأله دموکراسی و مردم سالاری دینی/ نویسنده محمد شمس الدین دیانی
- مشخصات نشر : مشهد: انتشارات نند، ۱۳۹۵.
- مشخصات ظاهری : ۳۰۱ ص.
- شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۶-۴۹۴-۴
- وضعیت فهرست نویسی : فیپا
- موضوع : دموکراسی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
- موضوع : Democracy -- Religious aspects -- Islam
- موضوع : اسلام و دولت
- موضوع : Islam and state
- موضوع : دموکراسی
- موضوع : Democracy
- رده بندی کنگره : BP ۱۳۹۵۱۴/۲۳۰ ۴ب۵۹/د
- رده بندی دیویی : ۴۸۳/۲۹۷
- شماره کتابشناسی ملی : ۴۴۶۸۳۵۰

نشر مرندیز

دفتر انتشارات: مشهد، خیابان آبکوه ۷ - دانشسرای شمالی ۸ - ماره ۹۰
تلفن: ۰۵۱-۳۷۲۷۴۷۶۵ دورنگار: ۰۵۱-۳۷۲۵۱۳۰۲

www.marandiz.com

بررسی تطبیقی فلسفه دموکراسی و مردم سالاری - پین
مؤلف، محمد شمس‌الدین دیانی تیلکی

ویراستار علمی: حجت الاسلام دکتر اسماعیل دارابکلایی

صفحه آرایی: ربیاه انفرادی سرچشمه

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۵

چاپ: دقت

قیمت: ۱۶۵۰۰ تومان

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۶-۴۹۴-۴

این اثر با حمایت اداره سیاسی مرکز مدیریت

حوزه علمیه خراسان به چاپ رسیده است.

پیشگفتار:

دموکراسی به معنای "حکومت مردم بر مردم"، با همه ابهام‌ها و پرسش‌هایی که در معنا، مفهوم و شیوه‌های اجرایی خود داشته است، واژه‌ای باطمینان و پرطرفدار در قرن بیستم بود که در دهه‌های نخستین قرن بیست و یکم، در عین از دست دادن جایگاه سابق خود؛ هنوز در دنیا جایگاهی برایش پیدا نشده است. دموکراسی از دوران برپایی خود توسط "پریکلس" در قرن چهارم و پنجم پیش از میلاد مسیح ع تاکنون، دستخوش تغییرات گسترده‌ای شده است. با ظهور لیبرالیسم، لیبرالیسم است، افکار لیبرالیستی، افکار مبتنی بر فردگرایی، توانست این نوع حکومت مردم سالارانه را به سطح خود مبادره نماید.

در آستانه قرن بیستم در کنار روش دموکراسی کلاسیک و سنتی، مشارکت مردم در حکومت، تئوری دموکراسی سوسیالیستی، برپایی جمع‌گرایی و برابری محوری پدیدار شد. این نظریه که مبتنی بر حاصل افکار اندیشمندانی بزرگ در حدود هزار سال گذشته، همچون سقراط و افلاطون بوده و به زعم خود به گونه‌ای علمی، تبیین و ترسیم شده بود، و پس از ایجاد موج عظیم جهانی و تحت تأثیر قرار دادن افکار رقیب، پس از هفت دهه اقتدار، در همان قرن بیستم رو به افول نهاد. در مقابل؛ دموکراسی سنتی فردگرا و آزادی‌محور با بهره‌افت و خیزها، و اختلاف‌هایی که در اندیشه و شیوه اجرا دارد، در حال ادامه فعالیت است.

از اواخر دهه هفتاد میلادی، گفتمان "دموکراسی اسلامی" ع امام خمینی ره بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، مطرح و به عنوان اصل حکومتی در ایران مطرح گردید. سپس، جانشین ایشان، "امام خامنه‌ای ره"، واژه "مردم سالاری دینی" را به جای دموکراسی اسلامی به کار بردند.^۱ اگر چه در زمینه مباحث اندیشه‌ای و نظری دموکراسی (فلسفه دموکراسی) و مردم سالاری دینی و مقایسه بین آن دو، مقالات و کتاب‌های زیادی به نگارش در آمده و منتشر شده‌اند؛ اما ابعاد، ساحات و مبانی هر یک از موضوعات فوق، به اندازه کافی روشن نیست.

۱. ما باید روی میزان عدل رفتار کنیم. ما بعد خواهیم فهماند به آنها که معنی دموکراسی چیست. دموکراسی غربی‌اش فاسد است، شرقی‌اش هم فاسد است، «دموکراسی اسلامی» صحیح است. خمینی ره، امام سید روح الله، صحیفه نور، رأی قاطع ملت به جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸/۰۶/۲۸.

۲. امروز بهترین چیزی که ممکن است ما بتوانیم برای تصحیح اخلاق و رفتار و منش خودمان - یعنی مسئولان کشور - ملاک قرار دهیم، مردم‌سالاری دینی است. خامنه‌ای ره، امام سیدعلی، بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۷۹/۰۹/۱۲.

نگارش نوشتار پیش رو، از سال ۱۳۷۰ آغاز شد، اما به دلایلی مانند مسئولیت‌های اجرایی و نگرانی از برخورد غیرمحققانه با این نوشتار تحقیقی و پژوهشی، تکمیل و منتشر نشد. پس از ۲۳ سال با فراغتی که از کارها و مسئولیت‌های اجرایی ایجاد شد، اقدام جدی برای تکمیل و انتشار اثر فوق صورت گرفت. روشی پژوهش فوق، "تحلیل متن" یا "تحلیل درونی متنی" است که به آن روش "کلاسیک و سنتی" نیز گفته می‌شود. این شیوه فکری، بر پایه‌های عقلانی استوار است؛ یعنی برای بیان، توضیح و نقد و بررسی موضوع، از عقل و روش ذهنی استفاده می‌شود.

سیر مطالعاتی کتاب حاضر مانند سایر پژوهش‌های حوزه علوم انسانی، کتابخانه‌ای و کیفی است، که به آن تحلیل کیفی درون متنی (Qualitative Content Analysis) نیز می‌گویند. در این روش تلاش می‌شود؛ مبانی، اصول و باورهای هر یک از شیوه‌های حکومتی به همراه روش اجرایی آن، در دسترس بدون ابراز نظر شخصی، معرفی گشته و سپس ضمن مقایسه با شیوه حکومتی دیگر، تطبیق و بررسی می‌گردد.

هدف از نگارش کتاب فوق، آشنایی هر چه بیشتر دانشجویان و طلاب محترم، با انواع حکومت‌هایی است که به اسامی حکومت مردم بر مردم جریان دارد. آشنایی با مبانی دموکراسی‌ها، شباهت‌ها و تفاوت لیبرال دموکراسی، داسوسیال دموکراسی، معرفی نهادهای اصلی مردم سالاری و مقایسه تطبیقی مردم سالاری غیر دینی با مردم سالاری دینی است.

بر خود لازم می‌دانم؛ از مساعی صمیمانه معاون فرهنگی شورای مدیریت حوزه علمیه خراسان، حضرت حجت الاسلام والمسلمین فردوسی پور، حمایت مؤثر استاد گرامی‌ام (مستول اداره سیاسی شورای مدیریت حوزه علمیه مشهد)، حضرت حجت الاسلام والمسلمین خیر آبادی؛ همچنین از حضرت حجت الاسلام والمسلمین نوایی (حق‌نویسنده حوزه علمیه مشهد) به جهت مذاقه در این نوشتار؛ برادر فرزانه حضرت حجت الاسلام والمسلمین دکتر اسماعیل دارابکلایی؛ (عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی تهران)، که ریزان عایی کتاب حاضر را قبول نمودند؛ و از جناب آقای حسن (کمال الدین) دبیانی و سرکار عامر ربه انفرادی؛ که در تنظیم و ویرایش ادبی این کتاب، همکاری نموده‌اند؛ کمال تقدیر و تشکر داشته باشم.

محمد شمس الدین دبیانی

عضو هیأت علمی

دانشگاه علوم پزشکی مشهد

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات و مفاهیم نظری

۱۷	 بررسی مفهوم دموکراسی و مقایسه آن با واژه‌های همسو
۱۷	 دموکراسی در لغت
۱۸	 دموکراسی در اصطلاح
۲۳	 مردمسالاری
۲۳	 مردم سالاری دینی
۲۴	 لیبرال دموکراسی
۲۵	 سوسیال دموکراسی
۲۵	 الیگارش
۲۷	 آریستوکراسی
۲۸	 مونارشی
۲۹	 تاریخچه دموکراسی در یونان باستان و رم
۳۳	 دموکراسی در رُم
۳۴	 دوباره پیدایی دموکراسی

فصل دوم: مبانی دموکراسی

۳۷	 مقدمه
۳۸	 مبانی مشترک دموکراسی ها
۳۸	 مبنای اول: حاکمیت مردم
۳۹	 مبنای دوم: حاکمیت قانون

- ۳۹..... مبنای سوم: منافع شهروندان.
- ۴۰..... مبنای چهارم: برابری سیاسی.
- ۴۰..... مبنای پنجم: گردش قدرت در بین نخبگان منتخب.
- ۴۰..... مبنای ششم: حکومت رأی اکثریت.
- ۴۰..... مبنای هفتم: لزوم احترام به نتیجه انتخابات.
- ۴۱..... مبنای اختصاصی دموکراسیها.
- ۴۱..... الف) مبنای دموکراسی غربی لیبرال.
- ۴۲..... مبنای نخست: انسان محوری.
- ۴۲..... مبنای دوم: اصل فرد.
- ۴۳..... مبنای سوم: نسبیست گرای ارزشی.
- ۴۳..... مبنای چهارم: حفظ حقوق و آزادی های اقلیت.
- ۴۴..... مبنای پنجم: رواداری و «رای و آهی، اخلاقی و سیاسی».
- ۴۴..... بررسی و نقد مبانی دموکراسی فردگرای غربی.
- ۴۷..... فردگرایی در مرحله عمل در کشورها.
- ۴۹..... نقد و بررسی فردگرایی.
- ۵۰..... نقد نسیبگرایی ارزش ها.
- ۵۳..... ب) مبانی دموکراسی جمع گرا، سوسیال و توداری.
- ۵۵..... مبنای نخست: تقدّم منافع جامعه بر منافع فرد.
- ۵۶..... مبنای دوم: تقدّم برابری بر آزادی.
- ۵۶..... مبنای سوم: مداخله مستقیم دولت در اقتصاد.
- ۵۷..... بررسی و نقد دموکراسی جمع گرا.
- ۵۹..... نقد و بررسی جمع گرایی.
- ۶۰..... نقد و بررسی.
- ۶۲..... ۱- اختلاف در منشأ آزادی.
- ۶۳..... ۲- اختلاف در اصل برابری.
- ۶۴..... ۳- اختلاف در مشروعیت اقلیت مخالف.
- ۶۴..... ۴- اختلاف در طریقه ایجاد رفاه عمومی.
- ۶۶..... ج) مبانی مردم سالاری دینی.

۶۷	مبنای نخست: حق حاکمیت الهی.....
۶۹	مبنای دوم: خداوند به انسان‌ها حق انتخاب مختارانه عنایت نموده است.....
۷۱	مبنای سوم: خداوند به انسان‌ها حق سلطه بر خود و مال خود را عنایت کرده است.....
۷۲	مبنای چهارم: جامعه نیز دارای اختیار است.....
۷۴	مبنای پنجم: مردم در تأسیس و نیز اجرای حکومت صاحب حق هستند.....
۷۸	نقد و بررسی مردم سالاری دینی.....
۷۸	الف. پارادوکس بین حاکمیت خدا و حاکمیت مردم.....
۸۱	ب. پارادوکس دین و آزادی.....
۸۲	بررسی.....
۸۲	«آزادی» در فرهنگ.....
۸۵	ج. پارادوکس دین و مردم.....
۸۶	نقد و بررسی.....
۸۷	د. پارادوکس دین و عقل.....
۸۸	هـ. پارادوکس ولایت و مردم.....
۸۸	نقد و بررسی.....
۹۱	تفاوت‌های نظام مردم سالار دینی با لیبرال دموکراسی.....
۹۵	دموکراسی مسیحی.....
۹۶	صاحب حاکمیت در دموکراسی مسیحی.....

فصل سوم: منشأ مشروعیت حکومت

۱۰۳	مقدمه.....
۱۰۴	تعریف مشروعیت.....
۱۰۶	نظریه‌های خدایی بودن منشأ قدرت مشروع.....
۱۰۶	الف: تفکر نظریه حاکم خدایی.....
۱۰۷	ب: نظریه برگزیدگان از جانب خداوند.....
۱۰۷	ت: نظریه مشیت الهی.....
۱۰۹	نظریه‌های قراردادی بودن منشأ مشروعیت.....
۱۰۹	۱- نظریه قرارداد اجتماعی هابز.....

- ۲- نظریه قرارداد اجتماعی جان لاک..... ۱۱۲
- نظریه قرارداد اجتماعی روسو..... ۱۱۴
- نقد و بررسی نظریه‌های قرارداد اجتماعی..... ۱۱۵
- نظریه‌های غیر قراردادی در مورد منشأ مشروعیت قدرت..... ۱۱۸
- ۱- نظریه قانون زور و قدرت..... ۱۱۸
- نظریه تحول خانواده [رشد پدرسالاری]..... ۱۲۰
- مشروعیت دولت از دیدگاه مارکس (سوسیال دموکراسی)..... ۱۲۲
- نقد و بررسی مشروعیت سوسیال دموکراسی..... ۱۲۳
- مشروعیت دولت و قدرت سیاسی در لیبرال دموکراسی..... ۱۲۴
- نقد و بررسی مشروعیت دولت در لیبرال دموکراسی..... ۱۲۶
- منشأ مشروعیت در مردم سالاری دینی..... ۱۳۰
- نقد و بررسی منشأ مشروعیت الی..... ۱۳۴

فصل چهارم: راه دادن حق است یا تکلیف

- مقدمه..... ۱۴۱
- نظریه اول: انتخاب حق شخصی..... ۱۴۱
- نظریه دوم: انتخاب وظیفه است..... ۱۴۲
- نظریه سوم: انتخاب قدرت قانونی است..... ۱۴۵
- نظریه چهارم: انتخاب ترکیبی بین حق و وظیفه است..... ۱۴۵
- نظریه پنجم: انتخاب حق قانونی و وظیفه اخلاقی..... ۱۴۶
- نظریه ششم: انتخاب حق قانونی و وظیفه دینی است..... ۱۴۷
- انتخاب در مردم سالاری دینی..... ۱۴۷
- شرایط انتخاب کنندگان..... ۱۴۹
- انتخابات محدود..... ۱۴۹
- الف: شرط «دارا بودن»..... ۱۴۹
- ب: شرط شایستگی..... ۱۵۰
- رای و انتخاب عمومی [General Election]..... ۱۵۱
- بخش دوم: نهادها و ارکان اجرای دموکراسی..... ۱۵۸

فصل پنجم: رابطه مردم با منتخبین و حکومت‌گران

۱۶۳	 مقدمه
۱۶۳	 بررسی سیستم دموکراسی مستقیم
۱۶۵	 بررسی سیستم دموکراسی غیرمستقیم و نماینده سالار
۱۶۶	 مزایای دموکراسی غیرمستقیم
۱۶۸	 نقد و پرسش‌های جدی از سیستم دموکراسی غیرمستقیم
۱۶۸	 اشکال: است
۱۶۸	 تئوری زندگی
۱۷۰	 نظریه نمایندگی سی [یا عوا]
۱۷۱	 اشکال دوم
۱۷۲	 ارکان دموکراسی غیرمستقیم
۱۷۳	 دموکراسی نیمه مستقیم
۱۷۵	 Referendum یا همه پرسى
۱۷۵	 انواع رفراندوم
۱۷۷	 Popular Veto یا اعتراض مردمی
۱۷۸	 ابتکار یا پیشنهاد مردمی (Initiative)
۱۷۹	 عزل و کلا و مأمورین انتخابی رکال (Recal)
۱۷۹	 انحلال پارلمان (Recall of legislators)
۱۸۰	 عزل رئیس جمهور
۱۸۰	 نقد و بررسی دموکراسی نیمه مستقیم

فصل ششم: جایگاه آزادی در دموکراسی

۱۸۷	 مقدمه
۱۸۹	 آزادی در فلسفه دموکراسی
۱۹۱	 انواع آزادی
۱۹۳	 حدود آزادی
۱۹۶	 آزادی عقیده و آئین
۱۹۶	 آزادی بیان و اعلام رای (Freedom of speech)

آزادی پژوهش.....	۱۹۸
آزادی تعلیم و پرورش.....	۱۹۸
آزادی اجتماعات.....	۱۹۹
آزادی تأسیس جمعیت‌ها و پیوستن به آن‌ها.....	۱۹۹
دسته سوم از آزادی‌ها.....	۲۰۱
آزادی کار.....	۲۰۱
حق مالکیت.....	۲۰۳
آزادی تجارت و صنعت.....	۲۰۴
جایگاه آزادی در مردم سالاری دینی.....	۲۰۶

فصل هفتم: تفکیک قوا

مقدمه.....	۲۱۵
الف: حفظ آزادی و ممانعت از استبداد.....	۲۱۶
ب: مشروعیت بخشیدن به حکومت.....	۲۱۶
ج: تقسیم وظایف خود مفید است.....	۲۱۷
نظریه‌های تفکیک مطلق و نسبی قوا.....	۲۱۸
روابط بین قوه مقننه با مجریه و قضائیه.....	۲۱۹
نظام حکومت مجمع نمایندگان.....	۲۲۰
بررسی نظام مجمع نمایندگان.....	۲۲۰
نظام ریاستی.....	۲۲۲
بررسی نظام ریاستی.....	۲۲۴
رژیم پارلمانی.....	۲۲۶
نقش رئیس مملکت.....	۲۲۷
نقش هیأت وزیران (به عنوان رکن دوم قوه مجریه).....	۲۳۰
بررسی نظام‌های مذکور.....	۲۳۵
معیار رئیس قوه اجرائیه دموکراتیک و تفاوت آن با دیکتاتوری.....	۲۳۵
تفکیک قوا در مردم سالاری دینی.....	۲۳۹
تفکیک قوا از دیدگاه اندیشمندان دین‌گرا.....	۲۴۱

فصل هشتم: نقش احزاب و گروه‌های ذی نفوذ در دموکراسی

مقدمه.....	۲۴۷
احزاب در دموکراسی.....	۲۴۸
فواید وجود حزب و احزاب در دموکراسی.....	۲۴۸
زیان‌های احزاب سیاسی.....	۲۵۱
بررسی انتادات وارده.....	۲۵۷
حزب بازرنده دموکراسی است.....	۲۵۸
جایگاه احزاب در مردم‌الاری دینی.....	۲۶۴

فصل نهم: نظام فرهنگی و اقتصادی لازم برای دموکراسی

مقدمه.....	۲۶۹
الف: آیا فرهنگی خاص برای دموکراسی لازم است؟.....	۲۶۹
نظام فرهنگی لازم در دموکراسی.....	۲۷۲
فرهنگ لازم برای مردم‌سالاری دینی.....	۲۷۷
ب: اقتصاد لازم برای دموکراسی.....	۲۷۸
نظام اقتصادی خاصی برای دموکراسی لازم است؟.....	۲۸۰
الف: توجه به اصول و مبانی دموکراسی.....	۲۸۲
ب: توجه به اهداف دموکراسی.....	۲۸۴
ج: توزیع متعادل و متوازن ثروت در جامعه.....	۲۸۴
توسعه اقتصادی تدریجی.....	۲۸۶
توازن بین مقررات اقتصادی و آزادی‌های عمومی.....	۲۸۷
دموکراسی از دیدگاه اندیشمندان.....	۲۸۷
منابع.....	۲۹۵